

Rozdział I. Czy odbiorcy przesyłki towarowej może przysługiwać status konsumenta?

dr Dorota Ambrożuk-Wesołowska

Wstęp

Ustawa z 15.11.1984 r. – Prawo przewozowe, reguluje krajowy przewóz rzeczy (określanych mianem przesyłek, ładunków, towarów) we wszystkich gałęziach transportu, z wyjątkiem przewozów lotniczych, morskich i konnych (art. 1 ust. 1 PrPrzew). Nie znajduje ona także zastosowania do przewozu przesyłek pocztowych w rozumieniu ustawy z 23.11.2012 r. – Prawo pocztowe (art. 35 ust. 1a PrPrzew), czyli rzeczy opatrzonej oznaczeniem adresata i adresem, przedłożonych do przyjęcia lub przyjętych przez operatora pocztowego¹ w celu przemieszczenia i doręczenia adresatowi². Ustawa PrPrzew nie definiuje umowy przewozu. Definicja ta jest zawarta w art. 774 KC, którego przepisy mają subsydiarne zastosowanie w sprawach nieunormowanych w PrPrzew (art. 775 KC, art. 90 PrPrzew.). Zgodnie ze wskazanym przepisem przez umowę przewozu przewoźnik zobowiązuje się w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa do przewiezienia za wynagrodzeniem osób lub rze-

¹ Operatorem pocztowym w rozumieniu ustawy – Prawo pocztowe jest zaś przedsiębiorca uprawniony do wykonywania działalności pocztowej, na podstawie wpisu do rejestru operatorów pocztowych (art. 3 pkt 12 PrPoczt).

² Jeżeli zatem podmiot przyjmujący przesyłkę do przewozu nie ma statusu operatora pocztowego lub też na przesyłce nie umieszczono oznaczenia adresata i adresu, to przesyłka taka nie stanowi przesyłki pocztowej, a co za tym idzie - przewóz takiej przesyłki podlega reżimowi PrPrzew, chyba że zastosowanie znajdują wyłączenia, o których stanowi art. 1 ust. 1 PrPrzew. Por. *D. Dąbrowski*, w: *D. Ambrożuk, D. Dąbrowski, K. Wesołowski*, *Prawo przewozowe. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 169–170.

czy. Umowa przewozu ma zatem charakter umowy kwalifikowanej, gdyż jedną z jej stron musi być profesjonalista – podmiot posiadający status przewoźnika uprawnionego do prowadzenia działalności przewozowej w sposób zawodowy i zarobkowy³. W przypadku przewozu rzeczy kontrahentem przewoźnika, czyli drugą stroną umowy jest zaś nadawca przesyłki (wysyłający), którym może być każdy podmiot, tj. zarówno profesjonalista, jak i podmiot, który zawiera umowę przewozu niezwiązaną z ewentualną prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą czy zawodową (konsument). W praktyce transportowej wiele umów dotyczących przewozu przesyłek jest zawieranych z wykorzystaniem konstrukcji umowy na rzecz osoby trzeciej⁴, tj. na rzecz odbiorcy przesyłki (wyjątkiem są umowy, gdzie nadawca przesyłki jest jednocześnie jej odbiorcą).

Celem niniejszego artykułu jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przy ukształtowaniu umowy przewozu przesyłki towarowej jako umowy na rzecz osoby trzeciej, jej odbiorcy może przysługiwać status konsumenta, a w konsekwencji także ochrona, jaką prawo przyznaje konsumentowi. Kwestia ma istotne znaczenie. Na odbiorcy, który decyduje się na odbiór przesyłki spoczywają bowiem liczne obowiązki (np. w zakresie rozładunku, aktów staranności), w tym wynikający z art. 51 ust. 1 PrPrzew obowiązek zapłaty należności ciężących na przesyłce. Autorka, odpowiadając twierdząco na tak postawione pytanie, dokonuje oceny regulacji i formułuje wnioski *de lege ferenda*.

1. Pojęcie konsumenta

Ustawa – Prawo przewozowe tworzona była w okresie, gdy idea ochrony konsumenta w prawie polskim ledwie kiełkowała. Ustawa ta nie posługuje się zatem pojęciem konsumenta. Zdefiniowane ono zostało w art. 22¹ KC, zgodnie z którym za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. O konsumencie stanowi również art. 76 Konstytucji RP, w świetle którego władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.

³ Tak *W. Górski*, w: *W. Górski, K. Wesółowski*, Komentarz do przepisów o umowie przewozu i spedycji. Kodeks cywilny, Prawo przewozowe, CMR, Gdańsk 2006, s. 16. Por. także *M. Stec*, w: System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Tom 7, Warszawa 2007, s. 678.

⁴ Zob. *W. Górski*, Umowa przewozu, Warszawa 1972, s. 151–155; *H. Goik*, Umowa przewozu przesyłek w transporcie lądowym jako rodzaj umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej, Katowice 1975, s. 153; *M. Stec*, Umowa przewozu w transporcie towarowym, Kraków 2005, s. 226; *D. Ambrożuk, D. Dąbrowski, K. Garnowski, K. Wesółowski*, Umowa przewozu osób i rzeczy w prawie polskim, Warszawa 2020, s. 116.

W orzecznictwie wskazuje się, że pojęcie konsumenta występujące w art. 76 Konstytucji RP ma szersze znaczenie niż zawarte w art. 22¹ KC. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 2.12.2008 r.⁵ wskazał, że konstytucyjne pojęcie „konsument” nie może być rozumiane wyłącznie w jego cywilnoprawnym znaczeniu, co wynika z wielokrotnie podkreślanego w orzecznictwie autonomicznego charakteru pojęć konstytucyjnych, których znaczenie nie może być determinowane treścią ustaw zwykłych. Za szerokim pojęciem konsumenta opowiada się także SN w wyroku z 27.4.2022 r.⁶, podnosząc, że jeżeli dany podmiot jest osobą fizyczną i wszedł w stosunek prawny z przedsiębiorcą w drodze czynności prawnej, a dokonywana przez niego czynność nie jest związana bezpośrednio z działalnością gospodarczą, to musi on zostać uznany za konsumenta.

W literaturze przedmiotu wskazuje się również, że art. 22¹ KC obejmuje tylko sytuacje, gdy osoba fizyczna dokonuje z przedsiębiorcą „czynności prawnej”, nie obejmując np. relacji przedkontraktowych czy niezwiązanych z oświadczeniem woli, gdy tymczasem ochrona przewidziana w art. 76 Konstytucji RP jest ujęta szeroko⁷. Ponadto wąska i często niezgodna z prawem unijnym⁸ definicja konsumenta zawarta w art. 22¹ KC może stwarzać problemy z inkorporacją prawa unijnego do prawa polskiego⁹. W wielu dyrektywach unijnych konsumenta określa się bowiem szerzej, a jego aktywności nie sprowadza się wyłącznie do dokonywania czynności prawnej, posługując się szerszym pojęciem działania¹⁰. Działanie zaś obejmuje także czynności faktyczne i nie zakłada jako koniecznej przesłanki uznania za konsumenta, złożenia przez niego oświadczenia woli, stanowiącego element *sine qua non* każdej czynności prawnej¹¹. Dlatego w tych aktach prawa wewnętrznego, które inkor-

⁵ Wyr. TK z 2.12.2008 r., K 37/07, Legalis.

⁶ Wyr. SN z 27.4.2022 r., I NSNc 533/21, Legalis.

⁷ Por. L. Bosek, w: M. Saffan, L. Bosek (red.), Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, Warszawa 2016, art. 76, Nb 23.

⁸ Na niezgodność tą zwraca uwagę m.in. B. Gnela, Problemy zgodności niektórych definicji i instytucji polskiego prawa konsumenckiego z prawem unijnym, w: J. Frąckowiak, R. Stefanicki (red.), Ochrona konsumenta w prawie polskim na tle koncepcji effet utile, Wrocław 2011, s. 56.

⁹ Na temat definicji konsumenta patrz szerzej P. Kukuryk, Definicje konsumenta w kodeksie cywilnym (obecnym i przyszłym) w kontekście najnowszych unijnych dyrektyw konsumencjonalnych, PPH 2014, Nr 5, s. 18–25; zob. również K. Szuma, Ewolucja pojęcia „konsument” w polskim prawie i orzecznictwie sądowym, w: B. Gnela, K. Michałowska (red.), Współczesne wyzwania prawa konsumenckiego, Warszawa 2015, s. 55–63.

¹⁰ Przykładem jest dyrektywa 2013/11/UE, której art. 4 ust. 1 lit. a stanowi, że konsumentem jest każda osoba fizyczna działająca w celach niezwiązanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Podobnie dyrektywa 2011/83/UE stanowiąca w art. 2 pkt 1, że konsument to każda osoba fizyczna, która w umowach objętych dyrektywą działa w celach niezwiązanych z działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą ani wykonywaniem wolnego zawodu.

¹¹ Zwraca na to uwagę m.in. P. Kukuryk, Ewolucja pojęcia „konsument” w polskim prawie cywilnym, w: T. Kocowski, K. Marak (red.), Zmiany prawodawstwa gospodarczego w okresie transformacji ustrojowej w Polsce, Wrocław 2014, s. 219.

porują do polskiego systemu prawnego prawo unijne, rozstrzygając problem kwalifikacji danego podmiotu jako konsumenta należałoby stosować wykładnię prounijną¹², choć – jak słusznie zauważa się w doktrynie – odmienny sposób interpretacji pojęcia konsumenta w zależności od tego, czy stosowny przepis, który do tego podmiotu się odnosi, jest elementem prawa europejskiego czy nie, stoi w sprzeczności z zasadą pewności prawa¹³.

Słusznie zatem wskazuje *P. Machnikowski*, że dla utrzymania istoty regulacji konsumenckich przy interpretacji art. 22¹ KC należy odwołać się do funkcji i celu tego przepisu, czyli ochrony słabszej strony obrotu przed nadużyciami ze strony podmiotu silniejszego oraz wziąć pod uwagę zasadę ochrony konsumenta wyrażoną w art. 76 Konstytucji RP i w konsekwencji opowiedzieć się za szerokim rozumieniem pojęcia „dokonywania czynności prawnej” obejmującym także podejmowane przez konsumenta, inne niż czynność prawna, działania¹⁴.

Niezależnie od powyższego nie ulega wątpliwości, że w myśl art. 22¹ KC za konsumenta należy uznać podmiot, który dokonuje wobec przedsiębiorcy jednostronnej czynności prawnej lub wobec którego to podmiotu czynności takiej dokonuje przedsiębiorca¹⁵.

W doktrynie odnośnie do umów zawieranych na rzecz osoby trzeciej, na tle rozważań dotyczących art. 22¹ KC przyjmuje się, że przesłanki przyznania statusu konsumenta powinna wypełniać osoba dokonująca czynności z przedsiębiorcą, a nie osoba, na rzecz której zastrzeżono świadczenie. Stanowisko takie argumentowane jest tym, że to osoba dokonująca czynności podejmuje decyzję o zawarciu umowy i jej mogą dotyczyć strukturalne nierówności decydujące o przyznaniu ochrony konsumentowi. Ona też ponosi, w sensie ekonomicznym, korzyści, ciężary oraz ryzyko związane z transakcją¹⁶. Jednocześnie jednak wskazuje się, że wyjątek w tym zakresie stanowi art. 808 § 5 KC¹⁷, dotyczący umowy ubezpieczenia zawartej na cudzy rachunek, zgodnie z którym jeżeli umowa ubezpieczenia nie wiąże się bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową ubezpieczonej osoby fizycznej, art. 385¹–385³ KC stosuje się odpowiednio w zakresie, w jakim umowa dotyczy praw i obowiązków ubezpie-

¹² Zwraca na to uwagę *P. Kukuryk*, *Ewolucja*, s. 219. Zob. też uz. uchw. SN z 9.9.2015, III SZP 2/15, Legalis.

¹³ Tak *P. Machnikowski*, w: *P. Machnikowski* (red.), *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC. Tom I. Komentarz*, Warszawa 2022, art. 22¹ KC, Nb 52.

¹⁴ Tak *P. Machnikowski* (red.), *Zobowiązania*, Nb 51.

¹⁵ Odmienne *T. Pajor*, w: *Pyziak-Szafnicka, Księżak* (red.), *Komentarz KC*, Warszawa 2014, s. 257, który odnosi to do jednostronnych czynności prawnych dokonanych przez konsumenta.

¹⁶ Tak *R. Strugała*, w: *Gniewek, Machnikowski* (red.), *Komentarz KC*, 2021, art. 221 KC, Nb 8; zob. też *P. Machnikowski*, *Zobowiązania*, Nb. 51.

¹⁷ Por. *R. Strugała*, *Komentarz KC*, Nb 8. Zgodnie z art. 808 § 5 KC dotyczącym umowy ubezpieczenia zawartej na cudzy rachunek, jeżeli umowa ubezpieczenia nie wiąże się bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową ubezpieczonej osoby fizycznej, art. 385¹–385³ stosuje się odpowiednio w zakresie, w jakim umowa dotyczy praw i obowiązków ubezpieczonego.

czonemu. Ponadto zwraca się także uwagę na treść art. 829 § 2 KC, przyjmując, że chwila złożenia przez ubezpieczonego oświadczenia woli, o którym mowa w tym przepisie, rodzi po stronie powoda i ubezpieczonego obowiązki i prawa określone w umowie zawartej przez ubezpieczyciela z ubezpieczającym. Z tą chwilą ubezpieczony zyskuje status konsumenta w rozumieniu art. 22¹ KC¹⁸.

Jak widać z powyższego pojęcie konsumenta nie jest interpretowane jednolicie, a definicja normatywna zawarta w art. 22¹ KC krytykowana jest jako zbyt wąska. Dopuszcza się przy tym stosowanie odpowiednio przepisów dotyczących niedozwolonych klauzul umownych do umów ubezpieczenia zawieranych na rzecz osób trzecich, jakimi są ubezpieczeni, jeżeli dotyczy to ich praw i obowiązków, a nie ma bezpośredniego związku z prowadzoną przez nich działalnością gospodarczą czy zawodową.

2. Sytuacja prawna odbiorcy towaru

Przepisy PrPrzew nie różnicują umów przewozu rzeczy ze względu na to, czy są one zawierane z przewoźnikami przez konsumentów czy przez podmioty nieposiadające tego statusu. Brak w nich również regulacji, które odmiennie określałyby prawa i obowiązki osób trzecich – odbiorców, na rzecz których umowa przewozu została zawarta, w przypadkach, gdy umowy te zostały zawarte na ich rzecz w związku z wykonywaną przez nie działalnością gospodarczą czy zawodową i gdy takiej działalności nie prowadzą lub gdy umowa taka nie ma związku z prowadzoną przez nie działalnością gospodarczą czy zawodową. Tymczasem szereg umów dotyczących przewozu przesyłek jest zawieranych z wykorzystaniem konstrukcji umowy na rzecz osoby trzeciej¹⁹, na rzecz odbiorców, którzy bądź to nie wykonują działalności gospodarczej czy zawodowej bądź ją wykonują, ale umowa przewozu nie ma z nią żadnego związku. Odbiorca przesyłki nie ma najczęściej wiedzy co warunków umowy przewozu, nie zna dyspozycji wydawanych przewoźnikowi przez nadawcę odnośnie do przewożonego ładunku. Niejednokrotnie nie zna także wszystkich uczestników procesu transportowego, za wyjątkiem przewoźnika, który dostarczył mu przesyłkę, tzw. przewoźnika faktycznego. Dzieje się tak dlatego, że w praktyce transportowej bardzo często pierwszy przewoźnik (tzw. przewoźnik umowny), nie wykonuje transportu samodzielnie, lecz zleca go kolejnemu, a ten następnemu itd. Łańcuch przewoźników składa się czasami z kilku podmiotów, przy czym za wyjątkiem przewoźnika faktycznego i ewentualnie pierwszego

¹⁸ Por. Wyr. SN z 16.4.2014 r., III SK 42/14.

¹⁹ Zob. *W. Górski*, Umowa przewozu, Warszawa 1972, s. 151–155; *H. Goik*, Umowa przewozu przesyłek w transporcie lądowym jako rodzaj umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej, Katowice 1975, s. 153; *M. Stec*, Umowa przewozu w transporcie towarowym, Kraków 2005, s. 226; *D. Ambrożuk, D. Dąbrowski, K. Garnowski, K. Wesółowski*, Umowa przewozu osób i rzeczy w prawie polskim, Warszawa 2020, s. 116.

przewoźnika umownego, pozostali nie są zazwyczaj ujawniani w dokumentach transportowych.

Pomimo tego przepis art. 51 ust. 1 PrPrzew nakłada na odbiorcę obowiązek zapłaty należności ciężących na przesyłce. Stanowi bowiem, że „przez przyjęcie przesyłki i listu przewozowego odbiorca zobowiązuje się do zapłaty należności ciężących na przesyłce”. Z przepisu nie wynika, o jakie należności chodzi. W przeciwieństwie do treści art. 786 KC²⁰ czy postanowienia art. 13 ust. 2 konwencji CMR²¹ przepis art. 51 ust. 1 PrPrzew nie wymaga, aby należności te ujawnione były w liście przewozowym. Z tego powodu wywołał rozbieżne stanowiska w doktrynie co do tego, czy przekazanie odbiorcy informacji najpóźniej w chwili odbioru towaru wraz z listem przewozowym na temat wysokości należności ciężących na przesyłce towarowej stanowi warunek powstania jego odpowiedzialności względem przewoźnika. Orędownicy stanowiska restrykcyjnego uzasadniają je przede wszystkim zasadą pewności obrotu²². Przeciwnicy opierają się na literalnej wykładni wskazanego przepisu²³.

Niezależnie od powyższego należy jednak rozważyć, czy za koniecznością zgłoszenia roszczeń wobec odbiorcy przesyłki towarowej najpóźniej w chwili jej odbioru, przemawiają przepisy o ochronie konsumentów, a co za tym idzie – czy odbiorcy przesyłki przysługuje status konsumenta, w sytuacji, gdy umowa przewozu jest zawarta na jego rzecz, a nie pozostaje ona w związku z jego działalnością gospodarczą lub zawodową. Punktem wyjścia w poszukiwaniu odpowiedzi na tak postawione pytanie jest rozstrzygnięcie kwestii, czy na gruncie art. 51 ust. 1 PrPrzew odbiór przesyłki wraz z listem przewozowym jest czynnością prawną czy czynnością faktyczną, wywołującą jednak skutki prawne w postaci powstania po stronie odbiorcy obowiązku zapłaty przewoźnikowi dostarczającemu przesyłkę należności na niej ciężących. Jeżeli bowiem czynność tę zakwalifikować jako czynność prawną, to nie powinno ulegać

²⁰ Zgodnie z art. 786 KC przez przyjęcie przesyłki i listu przewozowego odbiorca zobowiązuje się do zapłaty oznaczonych w liście przewozowym należności przewoźnika.

²¹ Zgodnie z jej art. 13 ust. 2 konwencji CMR odbiorca, który po przybyciu towaru do miejsca przewidzianego dla jego wydania, korzysta ze swojego prawa i żąda od przewoźnika wydania za pokwitowaniem drugiego egzemplarza listu przewozowego oraz towaru, obowiązany jest zapłacić kwotę należności wynikającą z listu przewozowego. W przypadku sporu w tym przedmiocie przewoźnik obowiązany jest dostarczyć towar tylko wówczas, gdy odbiorca udzieli mu zabezpieczenia.

²² Tak m.in. *M. Stec*, *Umowa przewozu*, s. 240–241; *K. Wesółowski*, w: *W. Górski, K. Wesółowski*, *Komentarz*, s. 118–119; *D. Ambrożuk*, *Odpowiedzialność odbiorcy za należności ciężące na przesyłce*, *Problemy Transportu i Logistyki* 2012, Nr 17, s. 192–193; *D. Dąbrowski*, w: *D. Ambrożuk, D. Dąbrowski, K. Wesółowski*, *Prawo przewozowe*, s. 233–234.

²³ Tak *T. Szancilo*, *Prawo przewozowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 230–231. Autor ten stwierdza ponadto, że nie można tu mówić o naruszeniu pewności obrotu, gdyż obowiązek wynikający z art. 51 ust. 1 PrPrzew wynika z ustawy, a więc jest powszechnie znany. Podobnie *K. Garnowski*, *Wykonanie umowy przewozu rzeczy w transporcie drogowym, kolejowym i lotniczym*, Warszawa 2020, s. 262–264.

wątpliwości, że w świetle art. 22¹ KC odbiorcę takiego należy traktować jako konsumenta, a co za tym idzie – nie tylko zasada pewności obrotu, ale również przepisy chroniące konsumentów obligowałyby przewoźnika do poinformowania odbiorcy–konsumenta o kwocie ciążyącej na przesyłce należności. Można by tu bowiem odpowiednio zastosować przepisy wynikające z ustawy z 30.5.2014 r. o prawach konsumenta²⁴.

Stanowisko co do traktowania odbioru przesyłki przez odbiorcę jako czynności prawnej nie jest jednolite. Część przedstawicieli doktryny jest zdania, że mamy tu do czynienia z czynnością faktyczną²⁵. Argumentacja wyrażona przez *K. Garnowskiego*, że odbiorca, przyjmując przesyłkę, zasadniczo nie zmierza do ukształtowania praw i obowiązków podmiotów stosunku zobowiązaniowego związanego z przewozem, gdyż jego intencją jest przede wszystkim wykonanie umowy łączącej go z nadawcą, nie ma tu zatem mowy o jakimkolwiek oświadczeniu woli, a skutki w postaci obowiązku zapłaty należności ciążyących na przesyłce powstają *ipso iure*²⁶, jest nieprzekonywająca. Przede wszystkim nie można zgodzić ze stwierdzeniem, że odbiorca przesyłki, decydując się na jej odbiór wraz z listem przewozowym, nie składa tu żadnego oświadczenia woli. Ponadto autor zdaje się zapominać, że zgodnie z art. 56 KC czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów.

Fakt, że w związku z odbiorem przesyłki oświadczenie woli powinno być złożone wynika z treści art. 785 KC, który ma zastosowanie na mocy odwołania zawartego w art. 90 PrPrzew. Zgodnie z art. 785 KC po nadejściu prze-

²⁴ Z ustawy tej nie są wyłączone umowy dotyczące przewozu towarów, a np. z art. 12 ust. 1 pkt 5 tej ustawy wynika, że w umowach zawieranych na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa najpóźniej w chwili wyrażenia przez konsumenta woli związania się taką umową przedsiębiorca ma obowiązek poinformowania konsumenta o łącznej cenie czy wynagrodzeniu za świadczenie wraz podatkami, a gdy charakter przedmiotu świadczenia nie pozwala, rozsądnie oceniając, na wcześniejsze obliczenie ich wysokości – o sposobie, w jaki będą one obliczane, a także o opłatach za transport, dostarczenie, usługi pocztowe oraz innych kosztach, a gdy nie można ustalić wysokości tych opłat – o obowiązku ich uiszczenia. W chwili odbioru towaru wraz z listem przewozowym przez odbiorcę–konsumenta, a więc w momencie powstania wężła obligacyjnego między tym odbiorcą a przewoźnikiem, wysokość wszystkich takich opłat jest znana przewoźnikowi i nic nie stoi na przeszkodzie, aby przewoźnik poinformował o nich odbiorcę. Tylko bowiem wówczas może on podjąć świadomą decyzję odnośnie do odbioru towaru i kosztów z tym związanych. Wskazany przepis powinien tu zatem być stosowany odpowiednio.

²⁵ Tak np. *T. Szanciło*, Prawo przewozowe, s. 228, jednak bez uzasadnienia. Analogicznie również bez uzasadnienia na tle konwencji CMR: *K. Wesółowski*, Umowa międzynarodowego przewozu drogowego towarów na podstawie CMR, Warszawa 2013, s. 271. Podobnie *D. Dąbrowski*, Dochodzenie roszczeń w stosunku do operatora pocztowego ze szczególnym uwzględnieniem postępowania reklamacyjnego, w: *Z. Długosz, K. Podgórski, E. Stugocka-Krupa* (red.), Reklamacje, mediacje i inne postępowania w sprawach konsumenckich, Warszawa 2021, s. 190, odnośnie do usług pocztowych, również bez uzasadnienia.

²⁶ *K. Garnowski*, Wykonanie umowy, s. 247–248.

syłki do miejsca przeznaczenia odbiorca może w imieniu własnym wykonać wszelkie prawa wynikające z umowy przewozu, w szczególności może żądać wydania przesyłki i listu przewozowego, jeżeli jednocześnie wykona zobowiązania wynikające z tej umowy. Odbiorca musi zatem, nawet w sposób dorozumiany, wyartykułować swoją wolę skorzystania z przysługującego mu uprawnienia i zażądać wydania mu przesyłki oraz listu przewozowego. Rację ma zatem *M. Stec*, stwierdzając, że przyjęcie przesyłki nie jest jednym zdarzeniem faktycznym, lecz ciągiem pewnych czynności, także prawnych²⁷. Nie można jednak podzielić poglądu tego autora o zróżnicowaniu tych czynności w zależności od faktu istnienia bądź nieistnienia należności ciężących na przesyłce²⁸. Przyjęcie przesyłki wraz z listem przewozowym rodzi bowiem dalej idące konsekwencje niż powstanie po stronie odbiorcy obowiązku zapłaty należności ciężących na przesyłce. W grę wchodzi bowiem np. uprawnienia i obowiązki związane z dochowaniem aktów staranności, tzw. rozporządzaniem przesyłką. Z chwilą wydania przez przewoźnika przesyłki wraz z listem przewozowym to odbiorca jest legitymowany do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych za szkody w substancji towaru wobec przewoźnika. Przyjęcie przez odbiorcę przesyłki wraz z listem przewozowym od przewoźnika i skorelowane z tym wydanie tej przesyłki i listu przewozowego odbiorcy jest zatem zawsze dwustronną czynnością prawną. Po stronie odbiorcy musi bowiem istnieć wola odbioru, a po stronie przewoźnika wola wydania przesyłki, z którą to czynnością prawo wiąże określone skutki prawne w postaci powstania węzła obligacyjnego pomiędzy wskazanymi podmiotami, przy czym węzeł ten jest niezależny od węzła obligacyjnego wiążącego nadawcę z przewoźnikiem²⁹.

Stanowisko o traktowaniu odbioru przez odbiorcę od przewoźnika przesyłki i listu przewozowego jako czynności prawnej, a nie faktycznej, znajduje potwierdzenie także w orzecznictwie, np. uzasadnieniu wyroku SN z 19.3.1999 r.³⁰, w którym Sąd, uznając, że umowa przewozu jest swoistym,

²⁷ *M. Stec*, Umowa przewozu, s. 235. Za traktowaniem odbioru przesyłki jako czynności prawnej opowiada się też *H. Goik*, Umowa przewozu, s. 102, wskazując na oświadczenie woli odbiorcy, na podstawie którego korzysta on z przyczynach mu uprawnień.

²⁸ *M. Stec*, Umowa przewozu, s. 235–236, stwierdza bowiem, że „przyjęcie przesyłki jest pewnym ciągiem czynności, w tym prawnych, uzależnionych jednak od faktu istnienia, w chwili odbioru przesyłki, należności przewoźnika. W przypadku nieistnienia tych należności, przyjęcie przesyłki sprowadza się do czynności faktycznej – odbioru przesyłki, w tym dokonania jej sprawdzenia pod względem ilościowym i jakościowym (ewentualnie sporządzenia protokołu szkodowego, co jest już czynnością prawną), oraz czynności prawnej – potwierdzenia odbioru przesyłki, będącej w odpowiedniej ilości i należywym stanie. Natomiast jeżeli takowe należności występują, to przyjęcie przesyłki jest tylko oświadczeniem woli odbiorcy niepołączonym z czynnością faktycznego odbioru. Zgodnie bowiem z omawianym przepisem (chodzi o przepis art. 786 KC będący odpowiednikiem art. 51 ust. 1 PrPrzew – dopisek *D.A.-W*) to oświadczenie rodzi zobowiązanie odbiorcy do zapłaty należności przewoźnika”.

²⁹ Por. wyr. SN z 20.7.2006 r., V CSK 115/16, niepubl. czy z 26.1.2006 r., V CSK 111/05, Legalis.

³⁰ Wyr. SN z 19.3.1999 r., II CKN 231/98, Legalis.

dostosowanym do specyfiki wykonywania przewozu, rodzajem umowy na rzecz osoby trzeciej, przyjął, iż przyjęcie przesyłki i listu przewozowego przez odbiorcę jest czynnością dwustronną. Odbiorca aż do momentu przyjęcia przesyłki i listu przewozowego nie jest stroną zobowiązaną wobec przewoźnika, ma natomiast prawo żądać we własnym imieniu, aby przewoźnik wydał mu przesyłkę i list przewozowy, jeżeli jednak odbiorca skorzysta ze swego uprawnienia do odbioru przesyłki i listu przewozowego, to w takim wypadku zobowiązuje się wobec przewoźnika do zapłaty należności wynikających z umowy o przewóz przesyłki. Obowiązek opłacenia należności przewozowych, w tym niezapłaconego przez nadawcę przewoźnego, przechodzi na odbiorcę dopiero z chwilą odbioru przez niego przesyłki wraz z listem przewozowym.

Powyższe rozumienie odpowiada także współczesnej, doktrynalnej definicji czynności prawnej (brak bowiem definicji legalnej), przez którą należy rozumieć regulację stosunków cywilnoprawnych dokonywaną przez podmioty cywilnoprawne w sposób i przy spełnieniu przesłanek prawem przewidzianych. Definicja ta pozbawiona jest terminów o zabarwieniu psychologicznym, jak wola, cel, czy zamiar, a zarazem uwzględnia treść art. 56 KC³¹.

Z chwilą zatem odbioru przez odbiorcę przesyłki wraz z listem przewozowym – co wiąże się immanentnie z wyrażeniem przez odbiorcę woli odbioru przesyłki, a po stronie przewoźnika z wolą jej wydania i co rodzi pomiędzy tymi stronami stosunek obligacyjny, odrębny od stosunku obligacyjnego istniejącego między przewoźnikiem a nadawcą – odbiorca ten (o ile jest osobą fizyczną, a odbiór przesyłki nie wiąże się z prowadzoną przez tego odbiorcę działalnością gospodarczą czy zawodową) uzyskuje status konsumenta w rozumieniu art. 22¹ KC. Przysługuje mu zatem ochrona przewidziana prawem konsumenckim.

Podsumowanie

Przedstawione wyżej problemy dotyczące kwalifikacji prawnej czynności odbioru przesyłki, a w konsekwencji możliwości kwalifikacji odbiorcy jako konsumenta obrazują trafność tezy o zbyt wąskim ujęciu definicji konsumenta w art. 22¹ KC. Mimo że na gruncie obowiązujących przepisów PrPrzew i przy obecnej definicji konsumenta zawartej w tym przepisie możliwe jest (przy prokonsumenckiej interpretacji przepisów) przyznanie statusu konsumenta odbiorcy przesyłki istnieje konieczność dokonania stosownych zmian ustawodawczych. W pierwszej kolejności postulować należy zastąpienie zawartego w art. 22¹ KC zwrotu dokonywania czynności prawnej szerszym pojęciem działania, które zgodne byłoby z definiowaniem konsumenta w prawie unijnym.

³¹ Patrz szerzej Z. Radwański, w: Z. Radwański (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2002, s. 33.

Niezależnie od powyższego zmiany wymaga art. 51 ust. 1 PrPrzew. Powinna w nim zostać wprowadzona wprost wzmianka, że chodzi o należności zamieszczone w liście przewozowym. Chroniłoby to nie tylko odbiorcę posiadającego status konsumenta, ale każdego odbiorcę, spełniając wymogi fundamentalnej zasady pewności obrotu.

Do czasu wprowadzenia postulowanych zmian niezbędna jest prokonsumencka wykładnia przepisów uwzględniająca również zasadę pewności obrotu.

Streszczenie

W artykule autorka podejmuje próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przy ukształtowaniu umowy przewozu przesyłki towarowej jako umowy na rzecz osoby trzeciej (tj. odbiorcy przesyłki), odbiorcy temu może przysługiwać status konsumenta, a co za tym idzie – ochrona, jaką przepisy przyznają konsumentowi. Kwestia ta jest niebagatelna, gdyż przepisy Prawa przewozowego nakładają na odbiorcę szereg obowiązków, w tym wynikający z art. 51 ust. 1 PrPrzew obowiązek zapłaty należności ciężących na przesyłce. Z przepisu tego nie wynika przy tym ani obowiązek ujawnienia tych należności w liście przewozowym, ani konieczność poinformowania o ich istnieniu odbiorcy w chwili odbioru przesyłki. Autorka, dokonując prounijnej wykładni pojęcia konsumenta, odpowiada twierdząco na postawione pytanie. Jednocześnie dokonuje krytycznej oceny regulacji pojęcia konsument zawartej w art. 22¹ KC, uznając ją za zbyt wąską, oraz art. 51 ust. 1 PrPrzew jako naruszającego pewność obrotu. Formułuje w tym zakresie wnioski *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: konsument, prawo przewozowe, umowa na rzecz osoby trzeciej.

Summary

A contract of carriage of a consignment of goods is formulated as a contract in favour of a third party, i.e. the consignee of the consignment. In the article, the author answers the question whether this consignee may enjoy the status of a consumer, despite the fact that he or she is not a party to the contract.

This question is important because the provisions of the Transport Law impose a number of obligations on the consignee, including, arising from Article 51(1) of the Act on Transport Law, the obligation to pay the dues incumbent on the consignment. At the same time, this provision does not imply either the obligation to disclose these dues in the consignment note or to inform the consignee of their existence at the moment of collecting the shipment. By interpreting the concept of a consumer in a pro-EU way, the author answers in a positive way the question of whether it is possible to treat the consignee as a consumer. At the same time, she makes a critical

assessment of the regulation of the notion of consumer contained in Article 22¹ of the Civil Code, deeming it to be too narrow. She also criticises Article 51(1) of the Act on Transport Law, as violating the principle of certainty of trade. She formulates de lege ferenda conclusions in this respect.

Keywords: *consumer, carriage law, contract for the benefit of a third party.*

Rozdział II. Odbiorca energii elektrycznej, ciepła lub gazu w gospodarstwie domowym

dr *Marcin Marszałek*

Wstęp

W powszechnym przekonaniu odbiorca w gospodarstwie domowym stanowi specyficzną postać konsumenta w umowach z przedsiębiorstwami użyteczności publicznej (dostawcami energii elektrycznej, ciepłej i paliwa gazowego). Normatywne ujęcie odbiorcy w gospodarstwie domowym (wprowadzone w art. 3 pkt 13b PrEnerg z mocą obowiązującą od 3.5.2005 r.), jest źródłem niejasności natury definicyjnej, stąd wymaga badań prawnoporównawczych, z uwzględnieniem rekonstrukcji semantycznej pojęć składających się na tego rodzaju odbiorcę, w tym jasnego określenia, czym jest współcześnie gospodarstwo domowe. Czy gospodarstwo domowe jest zjawiskiem stałym czy może ulega redefinicji wraz z upływającym czasem – wskutek np. przemian społecznych, nawyków, wzrostu zamożności? Wreszcie – czy taki odbiorca może być podmiotem zbiorowym, a jeśli tak to w jakim układzie personalnym? Jeśli zaś dopuścić zbiorowość, to czy świadczenie dostawy ma walor podzielny oraz komu służą roszczenia o realizację (ustawowych) praw podmiotowych takiego odbiorcy, zwłaszcza w razie sporu wewnątrz zbiorowości mającej stanowić wobec dostawcy jednego odbiorcę? Rozwikłanie powyższych zagadnień jawi się jako kluczowe dla precyzyjnego wyznaczenia zakresu podmiotowego i przedmiotowego pojęcia odbiorcy w gospodarstwie domowym (tym bardziej wobec multiplikacji definicji wprowadzonych w 2023 r. – na użytek, odrębnych od PrEnerg, regulacji chroniących tych odbiorców przed wzrostem cen oraz generalnej preferencji cenowej i innych praw szczególnych tej grupy odbiorców).

Sednem podjętej analizy jest rekonstrukcja pojęcia odbiorcy w gospodarstwie domowym dla potrzeb identyfikacji strony (jednostki lub jednostek – podmiotu zbiorowego) stosunku zobowiązaniowego – umowy obejmującej dostawę energii elektrycznej, ciepłej (tj. energii) lub paliwa gazowego (tj. gazu) dla celów gospodarstwa domowego.

Zauważalnym następstwem zakwalifikowania odbiorcy energii lub gazu do grupy odbiorców w gospodarstwie domowym w reżimie prawa energetycznego, w odróżnieniu od niewystępującego w nim pojęcia konsumenta, jest przyznanie tej kategorii odbiorców szczególnych uprawnień. Źródłem podjętych rozważań są zidentyfikowane w obrocie prawnym rozbieżności w praktyce stosowania prawa przez przedsiębiorstwa energetyczne (dostawców). W niewystarczającym stopniu usuwa je doktryna i orzecznictwo. Brak precyzji prawa komplikuje sytuację prawną dostawców – przy zawarciu i w procesie wykonywania umowy – wobec ograniczenia swobody umów i przyznania szeregu praw szczególnych odbiorcy w gospodarstwie domowym¹, które obejmują zakaz zawierania z takim odbiorcą umów na odległość², przyznanie takiemu odbiorcy prawa do „szybszej” zmiany sprzedawcy³, prawa do skorzystania z usługi powszechnej⁴ oraz stosowanie ustawowych (administracyjnych) instrumentów sankcjonowania tego rodzaju odbiorców, które są wyraźnie korzystniejsze w porównaniu z innymi odbiorcami (np. w przypadku wstrzymania i wznowienia dostaw, z prawem do reklamacji, która zawiesza wstrzymanie dostaw⁵). Zagadnienie definicyjne warunkuje legitymację proceduralną w postępowaniach administracyjnych (np. przed koordynatorem ds. negocjacji przy Prezesie URE⁶) i sądowych oraz zasadność zarzutów merytorycznych – opartych na przepisach z zakresu generalnej ochrony konsumentów (np. interpretacji wzorców umownych na korzyść konsumenta⁷ czy w postaci zarzutu nieodświadczenia).

Z powyższych względów celem rozważań jest ustalenie jądra znaczeniowego pojęcia odbiorcy w gospodarstwie domowym na gruncie art. 3 pkt 13b PrEnerg, w oparciu o prawo unijne i analizę porównawczą dorobku prawa niemieckiego. Sytuacja uległa skomplikowaniu wraz z wprowadzeniem w krótkim czasie dodatkowo odrębnych definicji odbiorcy w gospodarstwie domowym lub ich doprecyzowanie (w związku z PrEnerg) na użytek doraźnych rozwiązań niwelujących skutki wzrostu cen: (1) w art. 24 ust. 2 i 9 ustawy z 15.9.2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie niektórych źródeł ciepła w związku z sytuacją na rynku paliw, (2) w art. 27 ust. 3 i art. 28 ust. 1

¹ Np. w art. 5 ust. 4b, 6d–6f PrEnerg.

² Art. 5 ust. 4c PrEnerg.

³ Art. 4j ust. 4 PrEnerg.

⁴ Art. 5a PrEnerg.

⁵ Art. 6b–6d PrEnerg.

⁶ Art. 31a i n. PrEnerg.

⁷ Tłumaczonego *in dubio contra proferentem*, art. 385 § 1 i 2 KC.

i 7 ustawy z 7.10.2022 r. o szczególnych rozwiązaniach służących ochronie odbiorców energii elektrycznej w 2023 roku w związku z sytuacją na rynku energii elektrycznej, z której definicja odbiorcy w gospodarstwie domowym znajduje normatywne zastosowania także w ustawie z 27.10.2022 r. o środkach nadzwyczajnych mających na celu ograniczenie wysokości cen energii elektrycznej oraz wsparciu niektórych odbiorców w 2023 roku, (3) w art. 2 pkt. 7 ustawy z 15.12.2022 r. o szczególnej ochronie niektórych odbiorców paliw gazowych w 2023 r. w związku z sytuacją na rynku gazu. **Podjęcie analizy wskazanych ustaw ma znaczenie, ponieważ ujawnia najnowszą tendencję w kwestii ujęcia zakresu podmiotowo-przedmiotowego odbiorcy w gospodarstwie domowym w umowach energetycznych.**

1. Definicja odbiorcy w gospodarstwie domowym w prawie unijnym a definicja w niemieckiej ustawie o gospodarce energetycznej - Energiewirtschaftsgesetz (EnWG)⁸

Z unormowań prawa unijnego wynika powinność państw członkowskich zapewnienia wysokiego poziomu ochrony konsumentów, w szczególności będących gospodarstwami domowymi, a także, jeżeli państwa członkowskie uznają to za stosowne, małych przedsiębiorstw, które powinny również móc korzystać z gwarancji usługi publicznej, szczególnie w odniesieniu do bezpieczeństwa dostaw i uzasadnionych taryf, ze względu na uczciwość, konkurencyjność i, pośrednio, w celu stworzenia nowych miejsc pracy, jak też prawo wyboru sprzedawcy. Odbiorcy ci powinni mieć możliwość wyboru, sprawiedliwego traktowania, prawa do reprezentacji i mechanizmów rozstrzygania sporów⁹. Artykuł 2 pkt 4 dyrektywy 2019/94/WE stanowi, że odbiorca będący „gospodarstwem domowym” oznacza odbiorcę dokonującego zakupu energii elektrycznej na potrzeby zużycia we własnym gospodarstwie domowym, z wyłączeniem działalności handlowej lub zawodowej, z kolei pkt 11 stanowi, że „odbiorca niebędący gospodarstwem domowym” oznacza każdą osobę fizyczną lub prawną dokonującą zakupu energii elektrycznej, która nie jest przeznaczo-

⁸ Gesetz über die Elektrizitäts- und Gasversorgung (Energiewirtschaftsgesetz – EnWG) z 7.7.2005 r. (BGBl. I S. 1970, 3621, ostatnia zmiana z 20.12.2022 r.: BGBl. I S. 2560), dalej jako EnWG.

⁹ Zob. *M. Marszałek*, Podwyższenie standardu ochrony mikroprzedsiębiorcy jako odbiorcy paliw i energii na podstawie kompetencji państwa członkowskiego w prawodawstwie Unii Europejskiej, w: *Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych*, Warszawa 2018, Nr 2, s. 9–28. Por. motywy 22, 58, 65 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2019/944 z 5.6.2019 r. w sprawie wspólnych zasad rynku wewnętrznego energii elektrycznej oraz zmieniającą dyrektywę 2012/27/UE (Dz. Urz. UE L Nr 158 z 14.6.2019 r., s. 125, ze zm.; dalej jako: dyrektywa 2019/944), oraz motywy 25 i 43 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/73/WE z 13.7.2009 r. dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylającej dyrektywę 2003/55/WE (Dz. Urz. UE L Nr 211 z 14.8.2009 r., s. 94; dalej jako: dyrektywa 2009/73/WE).